

P o s u d e k

Jan Čapek: *Agrární strana v letech 1920-1921*. Rigorózní práce, ÚČD, FF UK Praha 2006, s. 166 stran textu, 7 stran příloh.

Práce o dějinách agrární strany jsou u nás poměrně četné, jak ostatně ukazuje i jejich přehled a rozbor, který Jan Čapek podává v úvodu ke své práci (s. 6-9). Přínosem Čapkovy práce je nicméně systematické zpracování vývoje strany v počátečním období Československé republiky.

Práce je rozdělena na úvod, pět kapitol, závěr, seznam pramenů a literatury a přílohy. První kapitola (s. 13-30) podává vývoj agrárního hnutí v českých zemích od jeho počátků až do roku 1918. Zde autor podává celkem všeobecně známé informace, týkající se agrární politiky před první světovou válkou a během ní, zejména pak pokud jde o činnost Antonína Švehly v období příprav na vyhlášení samostatnosti československého státu.

Kapitola druhá (s. 31-56) je věnována politice agrární strany od vzniku Československa do jarních měsíců roku 1920, tj. do prvních československých parlamentních voleb. Zde autor rozebírá především přípravu a průběh pozemkové reformy, která byla hlavním trumfem agrární strany, a opět především činností Antonína Švehly jako ministra vnitra ve vládě Karla Kramáře a potom v koaliční vládě rudo-zelené koalice. Za přínosné považují ty partie textu, kde je vysvětlována politika Švehly, jdoucí často v zájmu uklidnění vnitropolitické situace i proti stavovským zájmům rolníků (ponechání vázaného trhu a nucených výkupů zemědělských plodin, odmítnutí zavedení ochranných cel, snaha nezasahovat pokud možno silou proti hladovým bouřím a demonstracím apod.). To budilo celkem pochopitelně nespokojenost v řadách strany a vedlo i k secesi tzv. statkářského křídla, aniž tím ovšem strana jako celek příliš utrpěla. Změna charakteru strany v tomto období (od čistě stavovské strany středních a velkých rolníků ke straně venkova vůbec, což se projevilo i v oficiálním přejmenování strany na „republikánskou“ a ve vypuštění původního adjektiva „agrární“ z názvu strany) je popsána v práci mimořádně výstižně a zdařile.

Třetí kapitola (s. 57-72) se týká parlamentních voleb v dubnu roku 1920 a počátku činnosti Tusarovy vlády. Za přínosné považují, že se autor věnoval i vývoji agrárního hnutí na Slovensku (s. 60-61), činnosti vlivných slovenských agrárníků Milana Hodži a Vavra Šrobára v tomto období a povolební spolupráci obou stran v rámci společného klubu.

Kapitola čtvrtá (s. 73-90) popisuje činnost agrárníků v druhé Tusarově vládě „rudo-zelené koalice“. Protože volby v dubnu nedopadly pro agrárníky nejlépe, byla jejich pozice

v nové vládě v poměru k dominující sociální demokracii oslabena. Tusarova vláda byla v podstatě vládou menšinovou, neboť nedisponovala v poslanecké sněmovně většinou hlasů a nadto nemohla spoléhat ani na všechny poslance za sociální demokracii, neboť jejich část se hlásila k marxistické levici. Velké boje mezi sociálními demokraty a agrárníky se týkaly především otázky kontingentů a vázaného trhu se zemědělskými produkty. Čapek ukazuje, že právě otázka zásobování obyvatelstva a problém dostupnosti potravin za snesitelnou cenu byl jedním z neuralgických bodů spolupráce mezi agrárníky a socialisty. Slib zvýšení výkupních cen při současném závazku zachovat maximální ceny potravin znamenal ve skutečnosti zvýšení deficitu státního rozpočtu, a ten museli mimo jiné zaplatit i zemědělci v podobě dočasně zvýšené katastrální daně. Rozpory mezi sociálními demokraty a agrárníky, vyplývající z rozdílné sociální základny obou stran se podle Čapka staly předzvěstí pádu druhé Tusarovy vlády (s. 88). Rozpuštění rudo-zelené koalice a demise Tusarovy vlády bylo předem domluveno mezi Švehlou a Tusarem a schváleno prezidentem Masarykem.

Kapitola pátá (s. 91-125) s názvem „Ve stínu úřednického kabinetu. Mocenský vzestup agrárníků do role nejsilnější strany ve státě“ se zabývá vývojem strany od září 1920 do září 1921, tj. do jmenování úřednické vlády Jana černého do nástupu polouřednické vlády Edvarda Beneše. Agrární strana se postavila vstřícně k úřednické vládě Jana Černého, ve které ostatně funkci ministra zemědělství zastával profesor Vladimír Brdlík, zemědělský odborník blízký svými názory právě agrární straně. Do doby působení Černého vlády klade Čapek vznik „pětky“, tj. představitelů hlavních československých státotvorných stran, které podporovaly Černého vládu (s. 95). V rámci „pětky“ došlo k posílení vlivu agrární strany a osobně Antonína Švehly. Za správný považují autorům postřeh, že národní demokraté a lidovci se „z opozičních lavic fakticky, prostřednictvím působení svých vedoucích činitelů v Pětce, přesunuli do role stran podílejících se na chodu vlády a spolurozhodujících o jejích aktivitách“ (s. 102). Autor přehledným způsobem ukazuje celkem úspěšný boj agrární strany za likvidaci vázaného obchodu se zemědělskými produkty, který byl fakticky zrušen v létě 1921 a za znovuzavedení celní ochrany domácí zemědělské výroby, který však již tak úspěšný nebyl (prosazení agrárních cel spadá až do poloviny dvacátých let). Podává také okolnosti vzniku Benešovy polouřednické vlády na podzim roku 1921. Jejím jmenováním podle Čapka také končí období, v němž byla strana ochotna s ohledem na vnitropolitickou situaci a zájmy státu odkládat prosazování stavovských zájmů svých členů (s. 125).

V „Závěru“ (s. 126-128) autor vyslovuje myšlenku, že v období 1920-1921 se agrární strana stala bez ohledu na nepříznivý výsledek voleb nejvlivnější politickou stranou a

vymanila se plně z někdejší dominance socialistických stran (sociálně-demokratické a národně-socialistické).

Znalost literatury je na dobré úrovni, dobový tisk zpracoval autor v dostatečné míře. Zpracování a znalost archivních materiálů je rovněž celkem uspokojivá, byť některé archivní fondy uvedené v seznamu použitých pramenů (s. 160) mohly být podle mého názoru využity lépe (např. fond Státního pozemkového úřadu, či Ministerstva zemědělství).

K práci mám několik drobných připomínek:

Obecné připomínky:

1) I když autor už v úvodu říká (s. 12), že organizační vývoj zůstal mimo jeho zorný úhel, lepší srozumitelnost celé problematiky by si podle mého přeci jen vyžadovala alespoň základní nárys tohoto vývoje, zejména ve vazbě na postupné vytváření jednotné celostátní Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu (mimo kterou zůstali jen německý Bund der Landwirte).

2) Při odvolávání se na jednotlivé zákony a vládní nařizení, především pak na zákony by mělo být vždy citováno jejich sbírkové číslo (zákon záborový – č. 215/1919 Sb., zákon přídělkový – č. 81/1920 Sb., zákon náhradový č. 328/1920 Sb., zákon úvěrový č. 166/1920 Sb.), jak je v odborné (nejen právnické) literatuře zvykem.

Konkrétní připomínky:

Na s. 42 – vynětí půdy ze záboru z důvodu ochrany památek umožňoval § 20 přídělového, a nikoliv záborového zákona. Autor se odvolává v poznámkovém aparátu (s. 136, pozn. 38) na mou práci Pozemková reforma v Československu v letech 1919-1935 (Vědecké práce Zemědělského muzea 27, 1987-1988, s. 127-148), kde ale jasně píše (na s. 136), že šlo o zákon přídělový.

Na s. 46 – tvrzení, že župní zákon nebyl nikdy realizován, není správné, protože na Slovensku zákon v letech 1923-1928 proveden byl (k 1. 7. 1928 byl nahrazen na celém území státu zemským zřizením).

Na s. 95 – hovořit na podzim 1920 o komunistické levici je nepřesné, protože přes evidentní rozštěpení sociální demokracie na levici a pravici a přes fakt, že levice se hlásila ke komunistickému programu, samostatná komunistická strana ještě ustavena nebyla (vznikla teprve v roce 1921). Přesnější je proto hovořit o marxistické levici.

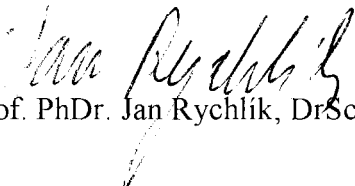
Na s. 125 – autor charakterizuje období mezi zářím 1920 a zářím 1921 jako dobu, kdy byla agrární strana poprvé v opozici, byť – jak výslovně dodává – „jednalo se ovšem o opozici do značné míry formální.“ Podle mého názoru nelze postoj agrární strany vůči Černého vládě

chápat jako opoziční ani formálně. Bez podpory agrárníků by Černého vláda vůbec nemohla ani vzniknout a tím méně se udržet, což ostatně autor sám v textu přesvědčivě ukazuje.

Závěr:

Přes určité drobné nedostatky práce splňuje požadavky kladené na rigorózní práci a proto ji **doporučuji** k obhajobě.

V Praze, 29. srpna 2006

Prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.